

ARTUKLU DEVLETİNDE BİR KÜRT BİLGİNİ

ROBOT VE KOMPÜTERİN BABASI

Bedî-ûz Zaman Ebul İz İsmail el-Rezzaz el-Cezîrî el-Kurdî

"Pratiğe dönüşmiyen bilgi, o yanlış ile doğru arasında kalır!.."
-Ciziri-

İSMAİL EL CİZİRİ
(1136-1206)

Kürtler arasında "bedî-ûz zaman" ünvanını alan pek çok kişi olmasa gerek. Bunlardan sadece ikisinin adı ön plana geçerek, günümüzde halen Kürtler ve müslümanlar arasında anıla gelmektedirler. "Bedî-ûz Zaman"ın anlam "harikulade zeka ve hafıza"sı olan kişi anlamına gelen "Zamanın Harikası"olarak adlandırılır. Bu rastgele herkese verilen bir ünvan değildir. Birkaç milyon ve hatta milyarlar arasında, çok az düzeyde seçilen kişilere ancak bu ünvanın nasip olduğu görülür. Kürt asıllı "Bedî-ûz Zaman"lardan biri XII. yüzyıla yaşamış olan "Bedî-ûz Zaman Ebûl-îz İsmâil bîn El-Razaz El-Cezîrî El Kurdî" (1136-1206)' dir. Diğer "Bedî-ûz Zaman" ise Bedî-ûz Zaman Saidi Kurdi'dir. Bazıları O'nun doğduğu yer Bitlis iline bağlı Hizan ilçesinin "Nurs" köyü olduğundan dolayı "Nurslu" anlamına gelen Bedî-ûz Zaman Saidi Nursi olarak da adlandırılırlar.

Bedî-ûz Zaman Saidi Kurdi
(12 Mart 1876-23 Mart 1960)

20. yüzyılda yaşamış olan Bedî-ûz Zaman Saidi Nursi'nin hayatı, hapis ve sürgünlerle geçmiştir. Ayrıca Rus-Osmanlı savaşında (1917) üç yıla yakın bir zamanını da savaş esiri

olarak Rusların elinde esaret hayatını yaşyarak geçirmiş. O'nun adı çağımızın en büyük İslam din alimleri arasında geçer. Bedî-ûz Zaman Saidi Kurdi'nin Öğrencilik yıllarında temel İslamî bilimlerle ilgili 90 kadar kitabı ezberlediği söylenir. Bu konu kendi başına bir araştırma konusu olacak kadar derin ve boyutludur.

Bu yazı dizisinde Kürt asıllı olan ve XII. yüzyıla yaşamış “Bedî-ûz Zaman Ebûl-îz İsmâil bîn El-Razaz El-Cezîrî El Kurdî“ (1136-1206)'yi konu almak istiyorum. Adının sonundaki “El-Cezîrî El Kurdî“ de gösteriyorki O, tarihe“Cizreli Kürt İsmail“ olarak geçmiş. Bazı bilim adamlarının O'nu Türkmen veya Arap kökenli oluşunu vurgularken, onların ardniyetli olduklarını vurgulamak yerinde olur. Kürt halkını küçük gören veya tanımayanların kendi kökenleriyle bir sorunlarının olması gerekir. Zira Allah insanları ayrı ayrı ırk ve boylardan yaratmıştır!.. Kur'an'da Allah derki: "Ey insanlar, gerçekten biz, sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için, sizi halklar ve kabileler olarak mevcut kıldık. Şüphesiz, Allah katında sizin en üstün ve kerim olanınız, ırk ya da soyca değil, ancak takvaca (günahtan sakınma) en ileride olanınızdır. Şüphesiz Allah, bilendir ve haber alandır." der... Bu üstün ırk ayırımını yapanların, bir taraftan bir halkı tümünden inkar ederken, diğer yandan da o halkın “Bedî-ûz Zaman“ simalarını kendindenmiş gibi saymak kadar insanda kompleksli bir hastalıklı zihniyet ve yaşam tarzı düşünülemez! İslamda ırkçılık yapanların hem suç ve hem de günah işlediklerini bir kez daha vurgulamakta yarar var sanırım.

Bedî-ûz Zaman Ebûl-îz İsmâil bîn El-Razaz El-Cezîrî El Kurdî'nin hem yaşadığı coğrafyaya, hem de tüm dünyaya nasıl çağlar öncesi hizmet ettiğini bir kez daha okuyuculara sunmak istiyorum. Dünya medeniyeti derken, tarihin geçmişinden günümüze değin sürüp gelen ve birbirini izleyen birçok kültür ve medeniyetinden bahsetmek istiyorum. Bugünkü dünya medeniyeti, tüm medeniyetlerin harmanlaşmış halinden ibarettir. Eski medeniyetlerin merkezlerinden biri de Mezopotamya ve Anadolu'dur. Burada Kürtler, Asurlar, Araplar, Romalılar, Yahudiler ve XI. yüzyıldan itibaren de başta Türkler olmak üzere bir çok millet bu yörelerde yaşamış. Çeşitli medeniyetlere ev sahipliğini yapan ve bugün üzerinde başta Türklerin ve Kürtlerin birlikte yaşadığı bu topraklardaki medeniyete adı geçen unutulmuş halkların da az veya çok katkıları olduğunu unutmamak gerekir.

Günümüzde yeryüzünde 6.900 dolayında dil var. Bunların bir kısmı çok canlı olup, bir kısmı da günden güne zayıflıyarak yok olmakla karşı karşıyadır. Devlet dili olarak himaye gören 190 dolayında dil canlılığını korurken, her ay unutulmaya yüz tutan bir-iki dil de unutularak tarih sahnesinden yok olup gitmektedir.

Yeryüzünde büyük devletler kuran ülkeler hem dillerini iyi korumuşlar, hem de çağdaş dilbilim (linguistik) olanaklarından yararlanarak dillerini geliştirmişler. Hatta İngilizce gibi diller gelişerek uluslararası konuşma dili şekline dönüşmüştür. Kürt dili zengin bir dil olduğu halde 1990'lı yıllara kadar yasaklı bir dil olarak büyük gelişmeler gösterememiş, özellikle de Türkiye sınırları içerisinde büyük bir asimilasyona uğratılmış, nerde ise yazı dili olarak bir zamanlar yasaklı dil haline getirilmişti. Böylesi şartlarda bir dilin gelişmesini beklemek sadece hayalden ibarettir. Sadece Türkiye'de değil, İran, Suriye ve nispeten Irak'ta da Kürt dili tam çağdaş bir gelişme gösterememiştir. 1990'lı yıllardan itibaren Irak'ta Kürtlerin ilkokuldan üniversiteye kadar Kürdistan Federe Devlet sınırları içerisinde olanak bulmasıyla Kürt dili orada gelişmiş ve etkisini Kürdistan'ın diğer parçalarında da his ettirmiştir. Buna eski Sovyet ülkelerindeki gelişmiş Kürdolojiye, bir de Avrupa ve diğer kıtalardaki gelişen Kürt dili ve Kürdoloji eklersek, Kürt dilinin durumunun eskiye göre daha da iyileştiğini söylemek mümkündür. Kürt dili ve Kültürü konusunda 200'den fazla doktora tezinin hazırlanması, bu konudaki önem ve hasasiyeti vurgular.

Daha dün Kürt dili diye bir şeyin olmadığını, Kürt dili olmayınca da "Kürt" diye bir ırkın olamayacağını savunan sözde Türk bilim adamları ne yazık ki günümüzde halen varlığını korumakta olup çoğunluktalar! Örneğin, bazı ünlü Türk bilim adamları, icatçı (buluşçu) olan Cizreli Kürt İsmail'i "ünlü bir Türk" olarak kendi doktora tezlerinde utanmadan yazıp,

çizmektedirler! Bu sahiplenmeyi sadece Türkler mi yapıyor? Hayır! Buna Arap ve Acemleri de katmak gerekir. Kürtlerin tanınmış bir Türk'ü ve ne de bir Arab'ı Kürt görüp, Kürtleştirdiklerine tanık olamadım. Halbuki Kürt bilim adamlarına sahip çıkmak Türk ve Araplar için son derece doğal ve güncel bir konu! Bu sahiplenmeler insani boyutların dışında, bir halkı yok saymaya yönelik olduğu için, bir Kürd'ün Kürd olarak vurgulanmasında ve geniş halk kitlelerine tanıtmakta yarar var.

Cizreli Kürt İsmail'i tanıtmadan önce kısaca yaşadığı dönem hakkında bilgi vermekte yarar var. Adı geçen dönem, Türklerin Anadolu'ya tam olarak yerleşmedikleri bir döneme rastlar. Türkler, 1071 tarihinde Malazgird savaşıyla Anadolu'ya yerleşmeye başladıkları kabul edilen bir tarih. Kürtlerin Malazgirt savaşında Türklerin yanında yer aldıklarını tarihçiler belirtir. Anadolu'nun Türklere açılmasında rol oynayan Kürtlerin zamanla Türklerin egemenliğine girmeleri, Kürtlerin bugünkü konuma gelmesinde büyük bir rol oynamıştır. Adı geçen Cizreli bilim adamını Türk saymak kadar, Türkler için doğal ne olabilirki?! Çünkü son zamanlara kadar "Kürd" diye bir halkı dahi tanımadıklarında direniyorlardı... Şimdiki devlet yöneticileri Kürtlerin varlıklarını kabul eder gibi gözükmüyorlar. Fakat diğer tarafta Kürtlerin en doğal temel hakları olan anadilden eğitime de yasak koymaktalar. Aslında anadildeki eğitime karşı gelmek, Kürt kimliğini inkar etmekle eş değerdedir. Kürtlerin açık bir şekilde kendi kaderlerini belirlemede etkin olacak bir politikayı, dünya kamuoyuna anlatmak, benimsetmek ve destek almakla baş başa olduklarını unutmamaları gerekir.

Cizreli İsmail'in bir Türk olması da mümkündür. O zaman böylesi bir Türk'e saygı duymak kadar güzel ne olabilir? Ama o kişi Kürd ise, Kürd olarak bilim adamlarının belirtmesinde ne gibi bir sakınca vardır? Bunun yanıtını O'nu bir Türk gibi taktim eden Türk bilim adamlarına sormak gerekir!..

Artuklu sarayının önemli mühendislerinden biri de Botan'da doğan Cizreli İsmail'dir. O, 1136 yılında Cizre'de "Deryê Çiya" semtinde dünyaya geldi. Öğreniminden sonra da Artuklu sarayında görev aldı. Babasının adı Rezaz olup ticaretle uğraşmaktaydı. Böylece Rezaz'ın oğlu İsmail olarak adı tarihe geçer. Kendisinin yaşadığı dönemde O'nun kadar bilgili ve akıllı kimse olmadığı için, halk tarafından kendisine "Bedî-üz Zaman Ebûl-iz İsmâil bîn El-Razaz El-Cezîrî El Kurdî" denilmiş.

Yaşadığı yüzyılda elektirik ve makinalar daha icat edilmeden önce, su kuvvetiyle dünyada ilk kez bir çok yeni icada imzasını atmış. Dünyada yapıt ve buluşları bir çok üniversitede okutulan Cizreli İsmail, ne yazık ki ne Kürtler arasında, ne de Türkler arasında gereği gibi tanınmamıştır. O yapmış olduğu buluşları Artuklu sarayında uygulamaya başlamış, kendisine sarayın verdiği olanaklarla da icattan icada koşmuştur. Bilgin ve çağında örneğine az rastlanan emsalsiz biriymiş. Günümüzde O'nun bir benzerine rastlamak mümkün değil. O'nun adı dünyanın ölümsüzleri arasındadır. Medeniyete ışık tutan, Mezopotamya medeniyetini inşa edenlerden biri olarak Cizreli İsmail'e çok şey borçluyuz. O'nun adı dünyadaki icatçılar arasında en ön sıralarda yer alır...

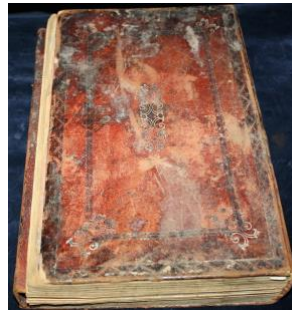
Diyarbakır Artuklu Sarayı'nda 25 yıl başmühendislik görevini yapan Cizreli İsmail tüm yeni buluşlarını Arapça olarak yazdığı "Kitab-ül Camii Beyn-el ilmi vel-amel En Nafi-i fi Sınaat-il hiye, Cezîra Botan, 1183 - 1208" kitabında renkli şekillerle hazırlamıştır. O dönemde sarayın resmi dili Arapça'yımış.

Bu kitabı kısmen ilk defa Alman bilim adamları E. Wiedman ve F. Hauser tarafından Almanca'ya çevrilmiş olup, 1908-1921 yılları arasında yayınlamışlar. Kitabın İngilizce'ye çevirisi ise "Al Jazari's Book of Knowledge of Ingenious Mechanical Devices, USA, Boston, 1973"te yeniden yapılmıştır. Cizreli İsmail kitabının başında "25 yıl Artukoğulları hükümdarlarına bu otomatik aygıtları yaparak hizmet ettim. Hükümdarımın isteği üzerine bu kitabı yazdım. Benden önce çeşitli otomatik aygıtlar kurabilen bütün bilginlerin eserlerinden yararlandım. Kendi buluşlarımı da katarak yeni makineler yaptım" der.

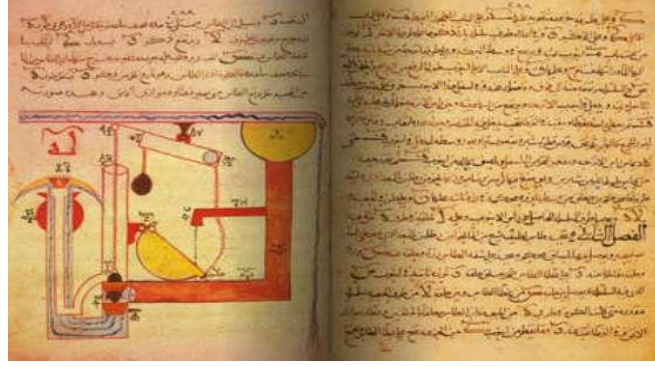
Adı geçen kitap 6 kısımdan oluşup, eserde mühendislikle ilgili 50 farklı aletin plan ve işleyişi hakkında bilgiler verilmektedir. O dönemde Artuklu sarayının resmi dili Arapçaymış. Osmanlılar döneminde de yazarlar eserlerini çoğu zaman özellikle dini konuları Arapça ile kültür ve edbiyat konularını da Farsça yazmayı tercih ederlerdi. Ciziri de eserini Arapça yazmış. Ya da yazmak zorunda kalmış. Çünkü o dönemde Kürtçe yazı dili yaygın değildi. Günümüze kadar bu değerli yapıttan eski harflerle ancak 11 elyazması nüshası kalabilmiştir. Yapıtın orijinali ise mevcut elyazmaları arasında halen bulunmamaktadır. Bu 11 elyazması nüshadan üçü Türkiye bulunmaktadır. Bunun iki nüshası Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde III. Ahmed kitaplığının A3472 nolu bölümde kayıtlıdır. Yapıtın diğer bir nüshası da Ayasofya Kütüphanesi'nde muhafaza edilmekteler. Ayasofya Kütüphanesi'ndeki nüshanın 66 sayfası koparılmış ve kaybedilmiştir. İngilizce çevirisi yapılan elyazması ise Amerika'da kütüphanede korunmaktadır. Aradan yüzyıllar geçtiği halde otantik renklerinden hiç bir şey kaybetmeden günümüze kadar gelen bu kitaplar paha biçilmez değerlerdir. Türkiye'deki nüshaların ise uzun bir dönem görevliler tarafından saklı tutulmaları ve İngilizce baskısı yapıldıktan sonra ortaya çıkmaları da ayrıca düşündürücüdür. Kitabı Türkçe olarak "Al-Jazari'nin "Mucizevi Mekanik Geretlerini Anlatma Kitabı" diye çevirmek mümkün. Kürtçe'ye de "Pirtûka Îsmâîlê Cezîrî Ya Amûrên Mekanîk Yê Nûwaze" şeklinde çevirilebilir.

Şam'da "Emeviye Camisi"nin hemen karşısında cami kubbeli büyük bir anıt mezar var. İlk girişte eski harflerle ve Arapça olarak: "Burda büyük Kürt kahramanı Selahaddin Eyübi yatmaktadır." ibaresi yazılı. Dünyada nasılkı Selahadîn Eyübi bir Kürt kahramanı olarak biliniyorsa, dünya bilim aleminde de Cizreli İsmail "Kendi çağındaki zirvedeki büyük mühendiz" olarak anılması gayet doğal. Çünkü O, dünya bilim adamları tarafından "Dünyanın ilk modern fizikçisi" olarak tanınır. Ayrıca dünyada ilk kez robot ve bilgisayarın temelini atan kişi olarak da bilinir. Mekanik ve dinamik konularında O'nun yapıtları dünyada bu konuda atılan ilk adımlar olarak nitelendirilir. O, sibernetik ve robotik alanının ilk buluşçusu, su saatleri, otomatik kontrol düzenleri, fiskiyeler, kan toplama kapları, şifreli anahtarlar gibi ve pratik birçok düzeni tasarlayan ve pratikte onları uygulayan bir bilim adamı olarak tanınır. Sibernetik bilim nedir? Kısaca tarif edilirse "*sibernetik*" *bilimi insanlar ile makineler arasındaki kontrol etme ve yönetme ilişkisi üzerinde durur*. Gerçi bazı bilim adamları sibernetik ve otomatik sistemlerinin başlangıcı konusunda değişik görüşler belirtir. Örneğin Fransızlar Descartes ve Pascal'ı, Almanlar Leibniz'i, İngilizler ise R. Bacon'un adını verseler de, O'nun yaşadığı çağ ve buluşları bu örnek gösterilen kişileri bu konuda ilk olmadığını kanıtlamaktadır. Yani Cizreli İsmail adı geçen konularda ilk icatçı olarak dünyada kabul görür.

Kitabında yer alan makina icatlarının çoğunun su makinelerinden ibaret oluşu, O'nun bu konuda da çok bilgi sahibi olduğu izlenimini verir.

Kitab-ül Camii Beyn-el ilmi vel-amel En Nafi-i fi Smaat-il hiye

***Kitab-ül Camii Beyn-el ilmi vel-amel En Nafi-i fi Sinaat-il hiye,
Cezîra Botan, 1183 - 1208
Orijinal Arapça kitaptan renkli bir sahîfenin görünümü***

Günümüzde yeryüzünde 3900 kadar dil konuşulmaktadır. Bu dillerin bir kısmı devlet dili, bir kısmı da ezilen ve bağımsızlığını henüz kazanmamış halkların dilidir. Tarihte büyük devlet kuran milletler dillerini de koruyup geliştirerek günümüze kadar yaşatmışlar. Kürtler gibi bağımsız yaşamayan halklar ise dillerini imkansızlıklar içinde gelitirememiş ve bazı halklar da dilleriyle beraber tarih sahnesinden silinip gitmişlerdir.

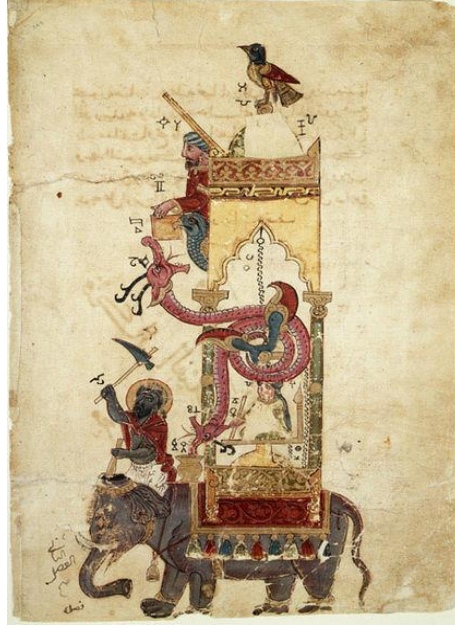
Kürtler asırlardan beri atalarından miras aldıkları topraklar üzerinde yaşamaktalar. Zengin bir kültür ve dile sahip olan Kürtler bugüne kadar kendi varlıklarına sahip çıkarak, tüm engellere rağmen Güney Kürdistan'da ilkokuldan üniversiteye kadar eğitim dili Kürtçe olarak yapılmaktadır. Egemen güçler Kürtlerin dil ve kültürlerini inkar etmek isteseler de ve kendi kültürleriymiş gibi onu tanıtmaya çalışmış olsalar da onların tüm çabaları boşa çıkmıştır.

Kürt olan bazı tarihi önemli şahısla onların icatlarını kendilerine mal etmek isteyen sömürgeci devletler Kürtleri kendi adlarıyla adlandırmaktalar. Bir taraftan Kürtleri inkar ederek, diğer yandan da bir Kürt'ü Türk, Arap ve Acem gibi gösteren sözde bilim adamı sıfatı ise bilimle tamamen çelişir. Örneğin dünyaca tanınan büyük buluşçu Cizreli İsmail Botan halkından biri. O, 1136 yılında Cizre'de "Deryê Çiya" semtinde dünyaya geldi. O'nun kısa adı Cizreli İsmail'dir. Babasının adı Rezaz olup ticaretle uğraşmış.

Döneminde en bilgili, en akıllı bir kişi olarak tanındığı için O'na "Bedî-üz Zaman" adı verilmişti. O kendi çağının en büyük alimi olarak Amed Artuklu Devleti Sarayı'nda mühendis olarak çalışmış. Araplar kendisine "Bedî-üz Zaman Ebûl-îz İsmâîl bîn El-Razaz El-Cezîrî El Kurdî", demişler. İcatlar adlı kitabının kapağında da aynı ad kullanılmıştır. " El-Cezîrî El Kurdî" O'nun Kürt olduğunu göstermektedir.

"El-Cezîrî El Kurdî"yi halen Türk olarak gösteren birçok Türk profesörüne ne denilebilirki? Bilim adamları, adından da anlaşılacağı üzere doğruları araştırıp ortaya koyan ve yazan kişilere denir. Yanlışları bilerek yapan kalpazanlara bilim adamı demek doğru değildir. İçinde Cizreli İsmail gibi bilim adamları ve Selahaddin Eyubi gibi kahraman devlet adamlarının çıktığı bir millet ne yazık ki günümüzde hala özgürlüğü için uğraşı vermektedir. Dünyada her halk kendi kaderini tayin etme hakkına sahip ve özgür oldukları halde, sadece bir Kürtler dört parçaya bölünerek, özgürlüğü gasp edilmiştir. Dünyada Kürtler ile Filistinliler Birleşmiş Milletlerin gözü önünde halen tutsak yaşamaktalar!.. Artık Newrozlarda milyonların çığlıklarını duymayan Birleşmiş Milletler utansın! Bir de halen birbirlerine çamur atıp, birbirleriyle sürtüşen ve birleşemiyen Kürt liderleri bir daha iyi düşünce dursunlar! Bir de özgürlüğüne susamış Kürt halkına prangalar vuran egemen devletler utansın!

Ji 60 şiklên dahênên (îcatên) nû yên Îsmâîlê Cezîrî çendek li jêr in:

Filli Saat (12. yüzyıl)

Filli saat, 6 metre boyunda büyük bir fil yontusunun üzerine oturtulmuş bir saat. Saatin akrep ve yelkovanı birer ejderhaya benzetilmiştir. Her saat başı akrep ile yelkovan buluştuklarında su düzeneğiyle dans etmeye başlayan sarıklı robotlar dikkat çekici nitelikte. Ayrıca saatin değişik uygarlıkları bünyesinde topladığı da görülür. Buluşçu Mezopotamya'da fil olmadığı halde, saati filin üzerine oturtmasıyla Hint medeniyetini simgeliyor. Su düzenekleriyle antik Yunan'ı, ejderhalar ile Çin uygarlığını, anka kuşu ile Mısır uygarlığını, sarıklı robotlar ile de Mezopotamya uygarlığını yapıtında dile getirmeye çalışmış. Aslında yukardaki filli saat ile O, medeniyetleri buluşturmuş ve onları kendi buluşuyla bir araya getirmiştir. Adı geçen eserlerdeki su saatlerinden biri olan filli saat "Dünya İslam Festivali" için Londra Bilim Müzesi'nde örneğine uygun bir şekilde yapılmış olan saatin bir benzeri müzede teşhir edilerek saklanılmaktadır.

Öten Tavuslu Su Saati

Tavuslu su saati de aynen mumlu saatte uygulanan teknik yöntemlerle yapılmıştır. Bu su saatinin daha çok tekniği içinde barındırdığı görülür. Örneğin: Dakikaların, saatlerin, gün ve ayların yanı sıra, güneş ve ayın gökyüzündeki hareketlerini de bir takvim gibi gösterir. Su saatinin üstünde ayrı renklerde tam 24 adet kapı bulunur. Her kapının arkasında ayrı ayrı

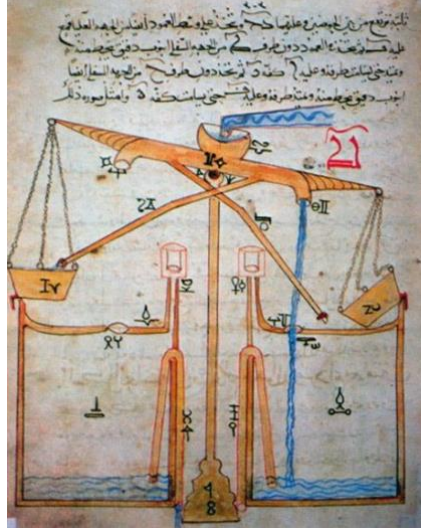
öten kuşlar yer alır. Her saat başında otomatik bir şekil üst kapıdan çıkarak bitişiğindeki diğer bir kapiya dokunur. Dokunduğunda açılan kapıdan dışarı bir kuş çıkarak kanatlarını çırparak öter. Aynı anda saatin kaç olduğunu bildiren sayı kadar bilyeyi ağzından aşağıya bırakır. Bilyeler bir çanağa düşerek işitilir derecede ses çıkarırlar. Bu özelliklerin dışında her saat başlarında saatin alt kısmında bulunan otomat çalgıcılar zil, düdük ve davul seslerini çıkartarak renkli ve ahenkli bir ortam yaratırlar. Ayrıca saatte gündüzleri güneşin gökyüzündeki konumunu izlemek de mümkündü. Geceleri ise renkli camlar üstünde ayın durumunu izlemek, saatin o dönemdeki özellikleri arasında yer alıyordu.

Mekanik teknikle el yıkama yeri bugünkü modern tuvaletin temelini oluşturur

Ciziri, tuvalet ve lavaboyu hükümdarın ihtiyaçlarını karşılaması için özel olarak düşünerek yapmış. Örneğin sultan tuvalette iken, tuvalet adam resminin üstündeki su deposundan sağdaki sütun boyunca gelen su, otomatik adamın elinden geçerek testiye ulaşır. Su ile dolan testi gittikçe ağırlaşarak eğilir ve sultanın abdest alacağı kaba dökülür. Testide suyun yükselmesiyle sıkışan hava üstte bulunan kuşun ötüşünü sağlar. Bu işlem sonunda hafifleşen testi tekrar eski geldiği yere hareket eder. Testiden sultana dökülen su, havuz içerisindeki kuş tarafından otomatik adamın altındaki depoya aktarılır. Demoya yerleştirilen samandıra suyun dolmasıyla birlikte yukarıya doğru hareket ederek otomatik adamın havlu tutan kolunu sultana doğru uzatır. El yıkama işlemi bittikten sonra, basılan bir düğme ile sultana ellerini kurutmak için otomatik olarak uzatılan havlu işleminden sonra bir daha düğmeye basıldığında havlu tekrar eski yerine çekilir. Kısa ve özlü olarak dünyada daha sifon teşkilatı bilinmez iken O, sifonu bularak pratikte de sultana bir tuvalet yaparak icadını ona sunmuş.

Cizreli İsmail'in bilim dünyasına olan en büyük katkısı kendiliğinden çalışan otomatik sistemleri yukarda görüldüğü gibi icat etmesidir. Ayrıca Ciziri, su gücü ve basınç etkisiyle otomatik denge kuran ve ayarlama işini yapan sistemleri icat ederek, dünya medeniyetinin hizmetine sunmuş ve yerini cennet mekan eylemiştir.

Suyu büyük bir kuvvetle yukarı fıskırtan makina

Dünyadaki yeni buluşların insan hayatındaki önemi nedir?

Dünyadaki yeni buluşlarla çağlar değişmiş, bir çağdan diğer bir çağa geçiş yapılmıştır. Her yeni icat ile dünya bir kez daha aydınlanmış, insanlar onlardan yararlanarak, günlük yaşantılarını daha da kolaylaştırmışlar. Su ve havanın enerjiye dönüştürülmesi, buharın makinalarda kullanılarak enerji ve kuvvete dönüşüm gelişmeleri, bu buluşlar kendileriyle birlikte dünyada yeni mucizeler yaratmışlar. Bu mucizelerin yaratılmasında Cizreli İsmail'in imzası da var. O'nun büyüklüğü ve ölümsüzlüğü yapmış olduğu icatlarda kendini korumaktadır.

Erlangen Üniversitesindeki Alman bilim adamı Prof. Dr. Widemann Cizreli İsmail için şöyle ifade ederek "Ona harikalar çağının bilim adamı, –Bedî-ül Zaman Ebûl-îz İbn-î al-Razzaz al-Cesarî- al Kurdi- denilmiş. Bu sözler O'nun yaşadığı dönemde boşuna söylenmiş sözler değil. Bu anlatım O'nun büyüklüğünü göstermek için söylenilmiştir" der.

Cizreli İsmail (El-Cezirî) Robotik biliminin babasıdır! O, sibernetiğin ve bugünkü bilgisayarın icadı için ilk adımlarını atan dahi olarak gösterilir. Cizreli İsmail ilk robotu tasarlayıp, kendi döneminde pratik olarak bazı cihazlara monte ederek onları çalıştıran buluşçu olarak bilim aleminde tanıtılır.

Mekanik müzikal oyuncak

Yukarda görülen gemideki çalgıcıların altındaki su deposundan kepçeye dökülen su, bir süre sonra ağırlaşarak kepçenin dengesini bozar. Denge bozulduğunda kepçedeki su dökülür. Kepçenin kullanımı zaman ayarlamasını sağlamak için kullanılır. Boşalan su şekilde görülen çarkı döndürür. Çark, geminin arkasındaki otomata kürek çekme hareketini yaptırır. Buna paralel olarak da su deposunun altında yer alan mekanik düzen otomatik çalgıcıların hareket etmesini sağlar. Kepçeyi çeviren su, en alttaki depoya ve daha sonra da geminin alt tarafında toplanır. Bu alttaki depoya akan su, aynı zamanda havanın sıkışmasını sağlar. Bu işlem de çalgıcıların müzik aletlerini harekete geçirerek, çalgıcıların aletlerini üfürme görünümünü verir.

Schilder

**Müzik robotu sistemi Cizri'nin adıyla tanınır
(Kompüterin ilham kaynağı bu sistemden alınmıştır.)**

Çağa yön veren 60 kadar yeni icadın sahibi olan Cizreli İsmail, yaptığı her yeni buluşunda yeni dengeler yaratarak onları medeniyetler yaratan insanoğluna armağan etmiştir. Elektrik ve bugün yararlanan hiç bir kuvvet olmadan O, kuvvetler yaratarak kendi makinalarını çalıştırmasını beceren bir buluşçu olmasıyla tanınır. Bazı buluşlarını mekanik ve bazılarını da hidro-mekanik (su gücü) kuvvetten yararlanarak çalıştırmıştır. O'nun bu pratik zekası sonucu O, "otomatik kontrol sistemi"ni de ilk icat eden kişi olarak adını tarihe yazdırmıştır. Dünya bilim adamlarının O'nun için söyledikleri ve birleştikleri nokta:“ Bu yeni buluşlar konusunda dünyada O'nu geçebilecek hiç kimse daha gelmedi!“ demeleri büyük bir anlam ifade eder.

Cizreli İsmail “Bedî-ûz Zaman Ebûl-îz İsmâil bîn El-Razaz El-Cezîrî El Kurdî“ son yıllarını Artuklu sarayından ayrılarak doğduğu memleketi olan Cizre'de geçirir. Ömrünün geriye kalanını orada sürdürerek (1206) yılında Cizre'de vefat eder. O'nun gömüldüğü yer hakkında bazı söylentiler olsa da O, Nuh Peygamber Camisi olarak bilinen ve içinde Nuh Peygamber'in türbesi de olan yerde gömülüdür.

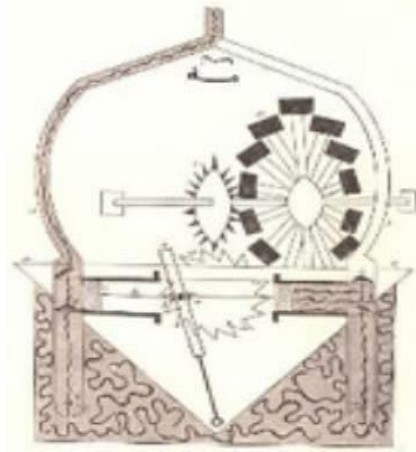

Mumlu saat

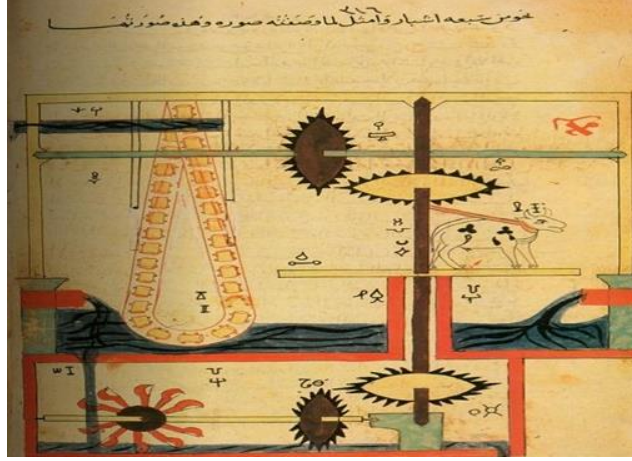
Mumlu saati çalıştıran büyük mum yandıkça küçülerek ve ağırlığını yitirerek azalır. Normalde dengede duran mumun alt tarafındaki mavi sabit olan ağırlık, mumun ağırlığı azaldıkça o aşağıya doğru hareket eder. Aşağıya doğru hareket eden mavi ağırlığa bağlı olan ipi çekerek soldaki kendisine bağlı olan makarayı döndürür. Makara solda duran otomat robotu harekete geçirerek, saati elindeki çubuk ile göstermesini sağlar. Aşağıya doğru inen ağırlık, solda duran kuşun pençeleri her saat başında içindeki bilyelerden birini aşağı doğru bırakır. Bu hareketler birbirlerini izliyerek saatin çalışmasını sağlar.

Mekanik çalışma masası. (Otomatik açılıp kapanan masa)

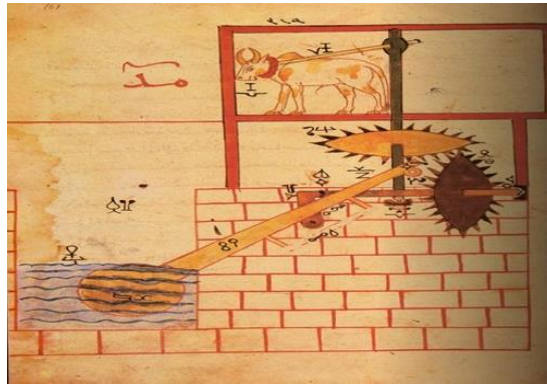
Çift tesirli suyu yukarı atan makina

Su ile çalışan zincirli pompa

Otomatik mekanik cihaz

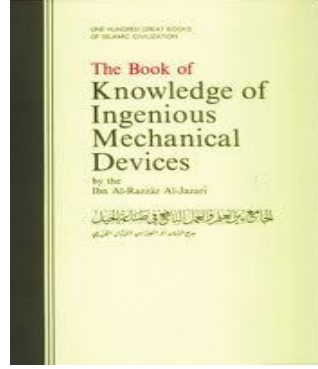
Sibernetik robot

Bilim Olarak Sibernetik nedir?

Tarihte sibernetiğin kurucusu olma şerefi Cizri'ye aittir. Sibernetik, haberleşme, denge kurma ve ayarlama bilimidir. Bu bilim insanlarda ve makinelerde bilgi alışverişi, kontrolü ve denge durumunu inceler. Sibernetik, zamanla gelişerek bugün kullandığımız bilgisayarların ortaya çıkmasına imkan tanımıştır.

Sibernetik, bugünkü Türkçe karşılığı "yönetimbilim, güdümbilim" anlamındadır. Sibernetik, bir insanın veya otomatik bir makinanın modern tekniğinin el verdiği olanaklar doğrultusunda, bir işin yönetilmesi veya gösterilen bir hedefe doğru yapılması ve belli bir amaca ulaşması bilimine "sibernetik"bilim denir. Bu bilim dalı ile makina ve canlılarda kontrol ve haberleşmenin şartlarını araştıran ve kurallarını ortaya koyan bilim olarak da tarif edilir. Kelimenin Yunancası "kubernetes" ve Latincesi de "gubernare"dir. Her iki kelime de "sevk" ve "idare" anlamında kullanılır. Yukardaki anlamlar doğrultusunda 1948 yılında Amerikalı bilim adamı Dr. Norbert Wiener ilk defa sibernetik ifadesini kullanarak onu tüm dünyaya yaymıştır.

Sibernetik bilimi, başta insan beyninden başlamak üzere tüm canlıları kapsayan ve teknolojiye kullanılan tüm makinaların kendi kendilerini sevk ve idaresinin mantığını çözümler. Diğer bir deyişle sibernetik bilimi, tüm teknolojik oluşumların temelini oluşturur. Başta "haberleşme" olmak üzere "kontrol" ve "ayarlama" sibernetik bilimin temelini oluşturur.

Ciziri'nin kitabının İngilizce çevirisinin kapağı
Al Jazari's Book of Knowledge of Ingenious Mechanical Devices, USA, Boston, 1973

Artuklu Beyliği'ndeki Cizreliler ***(1101-1409)***

Cizreli İsmail, Artuklu Beyliği'nin yörede hüküm sürdüğü bir dönemde yaşar. Artukluların Oğuzlardan gelen bir boy olduğunu söylemek de doğru değildir. Artuklu beylerinin Türkmen olmaları ve yönettikleri halkın çoğunluğunu da Kürtlerden oluştuğunu söylemek tarihi bir gerçeğe işaret edilmiş olunur. Artuklular Mardin, Hasankeyf, Amed ve Harput (Elazığ) bölgelerinde hüküm sürmüşler.

Artuklu Sarayı

Artuklular, 1086 yılında Kudüs'ü aldıktan sonra sınırlarını genişletmişler. Sonraları üç parçaya bölünerek Hasankeyf, Mardin ve Harput olmak üzere üç merkezden yönetilmişler. Artukluların büyük kısmı 1231 yılında Büyük Kürt kahramanı Seladdin Eyubi'nin kurmuş olduğu Eyyubi devleti tarafından tarih sahnesinden silinmişler. Artuklu sarayı bilim ve sanata çok önem veren bir beylikti. Artuklular döneminde Meyyafarkin, Amed ve Mardin gibi şehirler birer bilim ve kültür merkeziydi. Bu merkezlerde Kürt, Türkmen, Süryani ve Arap kökenli birçok bilim adamı yetişmiş. Diyarbakır'da öğrenim görenler içerisinde sivrilen ve adı öne geçenlerden en önemli bilim adamı Cizreli İsmail'dir. O'nun icatları, adını günümüze kadar yaşatmaya yetmiştir.

Artuklu mimarisi Silvan Ulu Cami

DÖNEMİN KÖPRÜLERİNDEN İKİ ÖRNEK

O dönemden günümüze kadar gelen mimari yapıtlardan medreseler, han ve hamamlar, kervansaray ve köprüler dönemin gelişen mimarisini berlihten güzel örneklerdir. Yıkık Heskeyf ve Malabadi köprüleri Artuklu mimarisinin en güzel ve mimarının o dönemde gelişmiş örnekleri arasında yer alırlar. Köprünün 1116 tarihinde Artuklu Hükümdarı Fahrettin Karaaslan tarafından yapıldığı yazılıdır. İslam kaynaklarına göre de Hasankeyf kalesi ve şehiri 638 yılında fethedildiği sırada Dicle nehri üzerindeki bir köprüden bahsedildiği vurgulanır. Bu nedenle köprünün antik bir temel üzerinde yapılmış olması ihtimali ve Artukluların bu temel üzerinde köprüye yeni ve sağlam bir yapı kazandıkları görüşü doğruluk kazanır. Köprü kemer açıklıkları itibariyle ortaçağda yapılan taş köprülerin en büyüğü olması nedeniyle büyük bir anlam kazanır. Köprünün ortasındaki büyük kemeri taşıyan iki orta ayağın arasındaki mesafe 40 metre kadardır. Doğu ve batıdaki küçük kemerler dışındaki ortadaki büyük kemerler bugün tamamen yıkılmış durumdadır. Bazı araştırmacılara göre köprünün en büyük kemerin orta kısmı zamanında ahşaptanmış. İşgalciler şehre saldırdığı zaman bu ahşap kısım yerinden kaldırılır, düşmanın şehre girişi engellenirmiş. Köprünün diğer önemli bir özelliği de orta ayakları üzerinde yer alan ve oniki burcu simgeliyen figürleridir. Bunların büyük

kısmı günümüzde tahrip edilmiştir. Köprünün ne zaman ve kimler tarafından yıkıldığına dair bugüne kadar herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Hesenkeyf Köprüsünün Yıkık Ayaklarından Biri

Yıkık Hesenkeyf Köprüsünün Genel Görünümü

XII. yüzyıl Artuklulardan kalma Malabadi Köprüsü

Malabadi Köprüsü Artuklu Beyliği tarafından 1147 yılında yapılmıştır. Yedi metre eninde ve 150 metre uzunluğunda bir köprüdür. Yüksekliği, su seviyesinden kilit taşına kadar olan mesafesi 19 metredir. Yapılan onarımlarla bu köprü halen günümüzde kadar gelen ve halen ayakta duran tarihi bir abidedir. Bu gelişme ve teknik tarihi yapılarda Cizreli büyük icatçı Cizreli İsmailin emeklerini de unutmamak gerekir. Tüm dünya üniversitelerinde icatları ders olarak okutulan ve mihnetle anılan bu büyük buluşçuyu ne yazık ki memleketimizin pek az insanı tarafından tanınmaktadır. Tüm insanlığa

yapmış olduğu hizmetleri dünya durdukça kendisi de onlarla anılacaktır. Toprağı bol ve sevenleri çok olsun!..

Mart 2013

Abuzer Bali Han

Araştırmacı-Yazar